

Barndomsminnen och den (o)politiska idrotten

Mäns memoarer innehåller ofta idylliserande skildringar av idrottens roll i deras barndom, invävda i en mera omfattande nostalgi för svunna tider. Christian Widholm skriver.

Inom den amerikanska populärkulturen sammankopplas basebollen rutinmässigt med nostalgiska föreställningar om dygder, miljöer och om en idyllisk barndom, menar den kanadensiska författaren och poeten **David McGimpsey**. Dessa föreställningar, säger McGimpsey, är starkt konservativa och av tradition vill man skydda sporten från allt som kan uppfattas som skadligt och modernt. Här omhuldas landsbygden, inte storstaden. Det vill säga, nostalgin hyllar det pastoral. Därför kallar man ännu i början av 2000-talet gärna välväljda professionsspelare för "throwbacks", ett slags gammalmodigt och beundransvärd hellyllefigur, i syfte att göra sportens kommersiella och dubiösa dimensioner mera acceptabla. Och man sentimentaliserar de moderna arenor som ännu står kvar som "tidlösa". Andra centrala element i basebollens nostalgiska universum är pastoral fantasier om den ensamma bondpojken, barndomen, sommarljus och majs- och vetefält, grönska, gräs, pappor och deras söner, hederlighet, hälsosamhet med mera.

Således var det fler än Lindhagen och Bergvall som närmast reflexmässigt, enligt populär typologi, tvingade in några av de amerikanska idrottarna vid OS 1912 i ett rasschema som uppenbarligen var accepterat ännu i mitten på 1900-talet då memoarerna publicerades.

Sålunda har det skapats ett imaginärt tidsrum kring basebollen som utgör en pastoral tillflyktsort från samtidens stress och bekymmer. Denna konstruktion ingår i en större nostalgisk berättelse om "small town U.S.A.", det vill säga den idylliska nationella landsbygds gemenskapen. Det är här man finner basebollens andliga hem. Basebollen handlar sedan länge – sisådär hundra år – emellertid även om det rakt motsatta: baseboll är ett socialt spel, inte ett ensamgöra, sporten är anpassad för vuxna, dyr att beskåda, sena kvällsmatcher är regel och språket på arenorna är så att säga barnförbjudet. Vidare spelas matcherna numera oftast på konstgräs i elljus inne i städerna, fusk och dopning förekommer som i alla andra sporter och fantasin om pappor som unnar sig kvalitetstid med sonen och spelar "a game of catch" kolliderar med moderna idéer om den jämlika familjen och kritik mot det patriarkala samhället. Trots detta omhuldas uppfattningen att basebollen kan rädda ungdomar som fastnat i tv-soffan eller som lyssnar på degenererande gangsta rap.

Exemplet med basebollens centrala roll i den amerikanska nationella berättelsen illustrerar hur föreställningar om barndomen och barndomsminnen färgar vårt sätt

att förhålla oss till sportens värld och, som i fallet med basebollen i Nordamerika, samhället i stort.

Memoarer och minnen av sport

Kring förra sekelskiftet och en bit in på 1900-talet började sannolikt de första berättelserna om minnen av sport i barndomen publiceras. Brottstycken av dessa återfinns i den brittiska historikern **J. A. Mangans** maskulinitetsanalyser. Tidpunkten sammanfaller med publiceringen av memoarer som författades av pensionerade administratörer i det brittiska imperiet som mindes sin barndom. Minnena av barndomens fotbolls- och rugbymatcher framträder i skildringarna av överklassens privatskolor från mitten av 1800-talet. Det var där och då den moderna idrotten så att säga uppfanns. En förklaring till varför idrotten infördes på schemat var att den ansågs ha en disciplinerande effekt på eleverna. Skolmiljön ska ha varit våldsam och mentalt nedbrytande och för att råda bot på situationen infördes idrotten för att kanalisera och stävja dylika problem.

Sålunda tänkte man sig att pojkarnas oregerliga sidor skulle få utlopp på idrottsplatsen och att idrotten, med sitt strikta regelverk, skulle eliminera godtycket i kampen om tillvaron i privatskolorna. I memoarerna framstår skolmiljöerna som avskyvärda: mobbning, övergrepp och pennalism hörde till vardagen (sannolikt även till helgerna eftersom barnen bodde på skolorna). Faktum är att memoarernas sportskildringar antyder att sporten löste problemen. Ändå förefaller få av memoarförfattarna ha haft något direkt ont att säga om idrotten. Man mindes inte sällan idrottskamperna som roliga och danande. För att förstå de motsägelsefulla memoarerna menar Mangan att de bör ses i ljuset av den populärkultur för pojkar som florerade vid tiden för memoarförfattarnas skolgång. Mangan anser att memoarerna delvis gjorde en grumlig brygd av de romantiserande skildringarna av sport och krig som fanns i dåtidens pojkboksmagasin – den mest lästa hette *The Boy's Own Magazine* – och mer eller mindre riktiga minnen. På så sätt framställde memoarerna både sport och krig i barndomsminnenas skimmer som något visserligen våldsamt, men oundvikligt och på det hela taget nyttigt inte allt för tokigt.

Referenserna till barndomen som jag gett exempel på skulle kunna avfärdas som banala och idiosynkratiska. Samtidigt är det denna dimension som gör dem verkningsfulla.

I mitten av 1900-talet publicerades hägkomster av de första svenska sportjournalisterna och idrottsprofilerna. Dessa innehåller inte tillnärmelsevis lika grymma skildringar som de brittiska memoarerna från några årtionden tidigare. En av hägkomsterna, med den fif-

figa titeln *Vid målsnöret*, författades av **Erik Bergvall** som en tid under första halvan av 1900-talet var chef för Stockholms Stadion. Bergvall börjar sin bok med minnen av barndomens ljusa tillvaro då lekarna var inspirerade av det han läst om i indianböcker. I övrigt är boken en redogörelse för hans omfattande gärning inom den tidiga svenska sportsektorn – bland annat deltog han som vattenpolospelare vid OS i London 1908, och 1912 sammanställde han den officiella redogörelsen för Stockholmsolympiaden.

Således har myter om den oskyldiga barndomen ofta mobiliserats för att idyllisera ett nationellt förflutet.

I sportjournalisten **Sven Lindhagens** hägkomster återkommer indiantemat som nämns i Bergvalls memoarer. När Lindhagen var sexton bevistade han OS i Stockholm och han hoppades då på att få syn på den amerikanska mångkamparen **Jim Thorpe** som han benämner "indianen Jim". Lindhagen skriver att han före mötet med Thorpe hade en bild av honom inspirerad av indianböckernas "rödskinn". Emellertid blev han besviken eftersom Thorpe i verkligheten ska ha varit "smutsgul". Både Lindhagens och Bergvalls hägkomster kan sägas vara tillrättalagda texter som framhåller sportens alla goda sidor. Vidare är referenserna till indianböcker inte på något sätt unika. Böckerna var givna element i populärkulturen för pojkar i Sverige från slutet av 1800-talet till en bra bit in på 1900-talet. Således var det fler än Lindhagen och Bergvall som närmast reflexmässigt, enligt populär typologi, tvingade in några av de amerikanska idrottarna vid OS 1912 i ett rasschema som uppenbarligen var accepterat ännu i mitten på 1900-talet då memoarerna publicerades.

Tendensen att försöka legitimera sportvärlden (och ibland en hel världsordning och livsform) genom idylliska barndomsminnen lever kvar och kan givetvis ta sig olika uttryck. Låt mig nämna ytterligare ett par exempel som tar oss längre fram i tiden.

Att försöka legitimera sportens värld

Den brittiska historikern och långdistanslöparen **Roger Robinson** publicerade 2018 boken *When Running Made History*, som både är en skildring av långdistanslöpnings moderna historia och en minnestekning av ett helt liv i och kring löpning över de längre distanserna. Boken börjar som sig bör med några barndomsminnen. I detta fall handlar det om närmast magiska upplevelser vid sidan av löparbanan som fick Robinson att fastna för sporten. Det mest minnesvärda var när författaren som nioåring bevittnade de stora stjärnorna på löparbanan under OS i London 1948. Vi har förvisso att göra med en författare som är akademiker och som vet att brasklappar behövs (dopning nämns pliktskyldigt men inte överkommersialisering och tränings- och bantningshets) för att texten inte ska uppfattas som en naiv romantisering. Men trots detta tenderar boken att framstå som en skönmålning av sport i allmänhet och långdistanslöpning i

synnerhet och delvis legitimeras det hela med några suggestiva barndomsskildringar.

År 2000 startade en artikelserie i den svenska kvällstidningen *Aftonbladet* om svenska idrottshjältar. Den inledande artikeln författades av sportjournalisten **Lasse Sandlin**. I artikeln erbjöd Sandlin läsarna smakprov på vad som komma skulle. Texten var nostalgisk och här fanns även ett barndomsminne, artikelförfattarens eget. Minnet handlar om hur Sandlin som femåring tog del av berättelser om det svenska OS-guldet i fotboll 1948. Han skriver att han är osäker på hur han tog del av händelsen, men intryck ska den ha gjort eftersom han senare under uppväxten läste om den svenska triumfen gång på gång. Denna referens till barndomen kan te sig banal – det gör de oftast – dock är det, vilket jag återkommer till nedan, kanske just det banala som gör att vi har lättare att acceptera det sammanhang som den dyker upp i. I detta fall har vi att göra med nationernas och hjältarnas världsordning.

Barndomsminnen som myter

Referenserna till barndomen som jag gett exempel på skulle kunna avfärdas som banala och idiosynkratiska. Samtidigt är det denna dimension som gör dem verkningsfulla. För som uttryck för något högst personligt ser de inte ut att vara formulerade utifrån ett specifikt perspektiv eller tanke-system. Sålunda tenderar vi att uppfatta barndomsminnen som opolitiska.

Enligt litteraturvetaren **Joe Moran** fungerar föreställningar om barndomen (som barndomsminnen kan sägas uttrycka) som myter, à la **Roland Barthes**. Det vill säga som ett slags av naturen givna kompasser vi använder oss av för att navigera i tillvaron. De raderar kulturella skillnader och existerar inom en tidlös verklighet. Därför kan de betraktas som kraftfulla verktyg för varierande agendor och förhoppningar. Således har myter om den oskyldiga barndomen ofta mobiliserats för att idyllisera ett nationellt förflutet. Historikern **Raphael Samuel** menar att barndomsmytens genomslagskraft beror på ett antal strukturella förändringar inom över- och medelklassen under 1700- och 1800-talen: kärnfamiljens framväxt, vilket resulterade i föräldrars nära relation med ett mindre antal barn; expansionen av formell utbildning för de övre klassernas barn, som resulterade i en specifik period i livet som var avskild från vuxenlivet, och inrättandet av en särskild marknad som kommodifierade barndomen, t.ex. genom barnböcker, leksaker och kläder. Ytterligare en aspekt som gör barndomen särskilt slagkraftig är att den handlar om vardagslivet och att den framställer det förflutna som personligt och privat – den presenterar det förflutna i existentiella termer, inte sociala och politiska. Syftet med de barndomsreferenser jag här diskuterat kan dock knappast betraktas som helt och hållet medvetet. Vi har nog snarare att göra med kulturellt skapade reflexer, eller konventioner, och deras politiska innebörd bör betraktas som sidoeffekter.

Christian Widholm är historiker, FD och lektor i turismvetenskap vid Södertörns högskola

